

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Матковська М. В.

доцент кафедри англійської мови

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61, Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна
orcid.org/0000-0002-1047-7027
mvmatkovska@gmail.com*

Ключові слова: *семантика, прагматика, ментальність, стереотип, ксенофобія, етнономінація, етнізм.*

У статті на матеріалі твору Томаса Стоппарда «Острів Утопії» з'ясовано семантичні особливості принципу політичної коректності у сучасній англійській мові. Увагу зосереджено на характері взаємодії та співіснування етнічних груп у межах певної країни, зокрема Великої Британії, де чисельні етнічні сутички, протистояння, непорозуміння є виявом ксенофобії по відношенню до «чужих» етносів. Автор досліджує причини неприязні «свого» як виключно вищого статусу народу до вирішення проблем іншого «чужого» народу, що приводить до ксенофобії – одного із видів етнічної ідентичності. Усвідомлення та визнання наявного протистояння між етнічною більшістю британського походження та представниками етнічних меншин є першим кроком до вирішення проблеми та подолання расово-етнічного розмежування. Засудження та намагання уникнути проявів ксенофобії виявляється у зміні ставлення суспільства, представників влади та політичних діячів до питань етнічних меншин і міжкультурних відносин, що змушує будувати стосунки із представниками інших націй на нових засадах та принципах. У результаті аналізу висвітлено, що концепція так званої політичної коректності стосується не лише політичного дискурсу, але й впливає на вибір відповідних мовних одиниць для позначення людей із фізичними вадами, людей літнього віку, під час обговорення проблем етнічних меншин.

Постулюється ідея, що толерантне ставлення до проблем етнічних меншин, визнання рівних прав жінок із чоловіками у суспільстві, дотримання етикету під час комунікації та дотримання особистого простору як важливого невербального компоненту британської культури, оскільки британці надто стримано ставляться до фізичного контакту під час спілкування, є головними чинниками реалізації принципу політичної коректності. Толерантність як повага до «іншого», як терпиме ставлення до чужих суджень, вірувань і традицій, форм поведінки виступає однією з фундаментальних ознак цивілізованості та рівня політичної культури.

SEMANTIC PECULIARITIES OF THE POLITICAL CORRECTNESS PRINCIPLE IN PRESENT-DAY ENGLISH

Matkovska M. V.

*Senior Lecturer at the English Language Department
Kamyanets-Podilskiy Ivan Ohiyenko National University
Ohiyenko str., 61, Kamianets-Podilskii, Khmelnytsky region, Ukraine
orcid.org/ 0000-0002-1047-7027
mvmatkovska@gmail.com*

Key words: *semantics, pragmatics, mentality, stereotype, xenophobe, ethnonomination, ethnonim.*

This paper is devoted to the semantic peculiarities of the political correctness principle in Tom Stoppard's trilogy "The Coast of Utopia". Attention is focused on the combination of interaction and coexistence of different ethnic groups within the border of the same country, particularly Great Britain, where numerous ethnic conflicts, oppositions and misunderstandings are the peculiar features of xenophobe attitude to "alien" ethnics. The author examines the reasons of hostility of "own" as exclusive and superior people towards the solving of troubles of others "alien" ethnics that can cause xenophobe as one of the kinds of ethnic identity. Cognition and acceptance of the existing counterpart between the ethnic majority of the British origin and the representatives of the ethnic minorities is defined as the first step to solving the existing problem and overcoming of racial and ethnic differentiation. Blaming and an attempt of avoiding the xenophobe proceedings can be highlighted in the change of attitude of representatives of the upper walks of society towards the ethnic minorities and intercultural relationships that make creating new forms of communication and cooperation.

The result asserts that the problem of political correctness conception of English-speaking world-view deals not only with aspects of political discourse but also touches the choice of language units for denoting the disabled people, the elders, and the problems of ethnic minorities.

It is postulated the idea that the tolerant attitude to the problems of ethnic minorities, recognition of equal rights of women with men in a society, following the etiquette priorities in communication can be acknowledged as the main perspectives towards the realization of the political correctness principle. Tolerance as a respectful attitude towards the judgments of others, their beliefs, traditions and forms of behavior constitutes the fundamental feature of civilization and the level of political culture.

Постановка проблеми. У когнітивній лінгвістиці, прагмалінгвістиці та етнолінгвістиці термін стереотип стосується виключно змістовної частини мови та культури, тобто розуміється як ментальний стереотип і корелює з картиною світу [2, с. 171]. Із соціально-психологічної точки зору стереотипи виступають загальними когнітивними схемами, що спрямовані на досягнення соціальної дійсності [10, с. 68–69]. Позитивна оцінка факту, дії або явища надає об'єкту, що описується, характеристику «свого» і сприймаються суспільством як норма, ідеал, як своє культурне надбання. Те, що оцінюється негативно, відноситься до класу «чужого». Таким чином, все, що оцінюється позитивно, є характеристикою «свого» та береться за правило; все, що оцінюється негативно, описується як чуже, і тому зазнає відторгнення. Саме екстралінгвістичні фактори (політична, соціаль-

но-економічна ситуація) визначають, якої форми набуде контакт двох націй: конфлікту чи діалогу [1, с. 74; 13, с. 163–165].

Концептуальне дослідження семантики та функціонування етнімічної лексики дозволяє виявити наївні уявлення носіїв мови щодо представників «чужих» етносів, які були зафіксовані в номінативній системі мови. Національні стереотипи – це одна із невід'ємних характеристик будь-якої нації [9, с. 121–126].

Ототожнення «чужих» етносів та їхніх представників засобами сучасної англійської мови вивчалися здебільшого з огляду на їх семантику та на віднесеність до відповідної сфери вживання [3, с. 104–105; 11, с. 53–55].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві все більше зростає інтерес до дослідження міжетнічних та між-

культурних стосунків та спілкування між людьми, однією із суттєвих характеристик яких є етнічна ідентичність (А. Вежбицька, Г. Гійом, В.І. Карасик, І.М. Кобозєва, В.В. Красних, С.Л. Сахно, D. Crystal, E. Goffman, G. Hosking, C. Kramsch, A. Miall, A. Wierzbicka тощо).

Метою статті є аналіз семантичних особливостей принципу політичної коректності та впливу ксенофобії на функціонування офіційних та неофіційних етнономінацій у сучасному англо-мовному суспільстві на матеріалі трилогії Томаса Стоппарда «Острів Утопії».

Виклад основного матеріалу. Як відомо, міжлюдське спілкування не зводиться лише до обміну інформацією. Учасники спілкування прагнуть реконструювати у своїй свідомості внутрішній світ один одного, зрозуміти почуття, мотиви поведінки, ставлення до значимих об'єктів. Значну роль у цьому відіграють стереотипи, які регулюють процес спілкування. Поняття стереотипу останнім часом широко вживається в культурології, етнології, соціології, психології, літературознавстві, мовознавстві, отримавши при цьому різне трактування [14, с. 173–175].

Стереотипізація є глибинним процесом, у формі якого людина структурує світ у мисленні та одночасно вербалізує цей світ. Мовний знак зв'язує об'єкт із системою соціально-детермінованих значень, тобто зі змістом всього колективного досвіду. Наслідком національних установок є національні стереотипи. Розвиваючись за неоднакових природних та соціальних умов, різні народи акумулювали певну різноманітність характерів, типів мислення, форм поведінки. Проте варто враховувати відносність будь-яких етнічних характеристик, оскільки стереотипи не мають універсального характеру та стійкості [9, с. 134–135; 10, с. 67–68]. Відповідно, етнічні стереотипи ситуативно й історично зумовлені. Вони можуть змінюватися та зникати залежно від змін, що відбуваються у житті народу, або завдяки розширенню контактів між народами.

Значну роль у мовній картині світу відіграє орієнтація за національною ознакою, що найбільшою мірою виражається для стороннього спостерігача як упередження. Із найбільшою гостротою це реалізується під час міжетнічного спілкування [5, с. 97–99]. Важливою рисою національного сприймання є принципова антиномічність будь-якої національної риси, яка може відноситися до прямопротилежних полюсів оцінки. В оцінці національного стереотипу зсередини спостерігається те саме прикрашення, яке виявляється в оцінці індивідом власних властивостей. І навпаки, в оцінці ззовні, тобто оцінці інших національностей, відчувається деяке перебільшення в негативному плані. Фокус сприйняття національної

приналежності може бути зосередженим на презирливому ставленні до осіб іншої спільноти [3, с. 107–109; 4, с. 167–169].

Стереотип стає проекцією на світ наших власних цінностей, соціального становища та прав [9, с. 145–148; 10, с. 68–69]. Стереотипи наповнені перевагами, симпатіями та антипатіями [9, с. 147–151]. Таким чином, стереотипи перенасичені почуттями, які ми їм приписуємо. Процеси мовлення та мислення виражають не тільки знання, але й наше ставлення до них, причому один із цих аспектів виступає переважаючим. Особливого значення набуває ставлення однієї людини до іншої, людей взагалі; взаємовідносини між членами колективу, соціальної групи. Саме ці відносини найвиразніше представлені у стереотипах. Отже, стереотип відображає стійке ставлення суб'єкта до фактів та явищ реального світу, яке склалося під впливом емоційних акцентів і смислових наголосів під час їх використання та сприймання.

Соціальна функція стереотипу виражається в розмежуванні «внутрішньогрупового» та «позагрупового». Вона приводить до соціальної категоризації, до утворення соціальних структур, на які активно орієнтуються в повсякденному житті.

Виникнення стереотипу забезпечується частою появою тих чи інших предметів та явищ за подібних умов, що веде до формування стійких уявлень на основі звичних аналогій [13, с. 189–191; 14, с. 149–151]. Частота появи певного сигналу в подібних ситуаціях зумовлює стійкий асоціативний зв'язок між відповідним концептом та схематизованим стереотипним уявленням про вказані ситуації.

Саме наявність стереотипів як результат повторюваних емоційних акцентів, що викликають стійке ставлення суб'єкту до фактів та явищ реального світу, є основою асоціативного мислення людини. Механізм асоціативних реакцій базується на актуалізації стереотипів у свідомості індивіда [10, с. 68].

Явище стереотипізації пов'язане з узагальнюючим характером людського мислення, необхідністю постійного руху думки від одиничних, конкретних випадків до їх об'єднання, від факту до загального правила і у зворотному напрямку до цього самого факту. Із формально-логічного боку стереотипізація представляє собою один із різновидів пізнавальних операцій [9, с. 115–121].

Розвиток сучасної цивілізації відмічений мультикультуралізмом, тенденцією до співіснування різних етносів і культур. У сучасній теорії полікультуралізму національне мислиться як частина загальнолюдського, що протистоїть етноцентризму та етнонаціоналізму. У межах полікультуралізму національне виступає самостійним фактором. Національне реалізується як одна з форм загальнолюдського, а загальнолюдське, у свою чергу, може

втілюватися лише в конкретних національних формах [4, с. 18–24]. Сприйняття інших народів, що ґрунтується на неадекватній або негативній, невичерпній інформації є упередженням [3, с. 106–109], приводить до ксенофобії та зумовлює відповідну мовленнєву поведінку англійців у міжетнічній взаємодії. Наявні в англійському суспільстві етнічні упередження проявляються у використанні численних неофіційних пейоративно забарвлених прізвиськ іноземців та впливають на вибір комунікативних стратегій і мовленнєвих тактик під час міжетнічної взаємодії [11, с. 28–31].

Незважаючи на вимоги принципу політичної коректності та толерантності щодо етнічних меншин, поле ксенофобії у сучасній англійській мові є значним та неодноразово ставало предметом спеціальних лінгвістичних досліджень на матеріалі британського варіанту, а частіше – на матеріалі американського варіанту англійської мови. Поняття ксенофобії є «винаходом» ХХ століття, проте емоції та почуття, пов'язані з ним, є такі ж давні, як і людство. Причина неприязні до іноземців, нелогічного страху перед ними є простою: вони – чужоземці, не такі, як «ми», не схожі на нас. Для багатьох людей цього цілком достатньо, щоб відчувати настороженість, упередженість, страх перед невідомим (а значить – небезпечним). Ксенофобія визначається як неприязнь до іноземців, їх традицій, релігії тощо (*extreme dislike or fear of foreigners, their customs, their religion, etc* [7, р. 1694]). Термін ксенофобія (як варіант зенофобія) вживається у психіатрії, де він позначає нав'язливий страх іноземців, незнайомих [11, с. 27], що підтверджує важливість та необхідність всебічного дослідження зазначеного явища у межах різних наук. Негативне сприйняття іноземців або людей іншої національності може супроводжуватися не лише неприязню, страхом перед ними. Виявом ксенофобії стає відкрита ненависть до іноземців або невідомих людей; *xenophobia – hatred or fear of foreigners or strangers or of their politics or cultures* [7, р. 1775]. Ксенофобія – неприязнь або ворожнеча до іноземців – здебільшого супроводжується усталеними стереотипами стосовно певних етнічних груп. Якщо у ХІХ столітті позитивне або негативне ставлення до іноземців обмежувалося скоріше сприйняттям та оцінкою предметів матеріальної культури (*xenophobe – a person who hates or fears foreigners or strangers* [7, р. 1775]), то для ХХІ століття більшої ваги у сфері міжетнічних стосунків набувають духовна та соціальна сфери. Такі терміни, як *англофобія/Anglophobia* [7, р. 17], *американофобія/Americanophobia* [7, р. 31], *австралофобія/Australophobia* [7, р. 16], позначають не лише нав'язливий ірраціональний страх перед представниками відповідних народів, але й неприйняття

й страх перед їхньою культурою. Подібне переміщення акцентів, відділення культури певного народу як окремого фактору, що може викликати фобічні стани що, свідчить, з одного боку, про інтерес та обізнаність, доступність інформації про культуру та традиції інших народів, але, з іншого боку, про все ще нетерпиме, вороже ставлення до незвичних, чужих спільнот та їх культур (*hatred or fear of foreigners or strangers or of their politics or cultures* [7, р. 1775]). Для викорінення ксенофобії у суспільстві необхідно сформувати позитивне, толерантне ставлення не лише до людей іншої раси, етносу з фізіологічними особливостями, але й до їх культури, способу життя та національної самобутності. Принцип толерантності визначається як прагнення до розширення власного культурного досвіду та діалогу [11, с. 46–48]. Приязне ставлення не лише до власного народу, а й до інших народів, повага цінностей чужої культури, готовність до спілкування та взаємодії із представниками будь-якої національності свідчить як про толерантне ставлення до чужих етносів, так і про позитивну етнічну ідентичність, яка не заважає, а сприяє мирному міжетнічному співіснуванню.

На сучасному етапі історичного розвитку британське суспільство, як більшість держав та об'єднань, у жодному разі не є моноетнічним [8, с. 24–26]. Відповідно до статистичних даних у 1990 році при загальній кількості населення Великої Британії 57,384 млн. чоловік приблизно 1 млн. становили представники етнічних меншин [8, с. 40]. На початку ХХІ століття співвідношення між громадянами англо-саксонського походження та представниками інших етносів змінюється таким чином, що останні становлять 4 045 тисяч серед 58 731 тисячі населення Великої Британії (станом на 2000 рік) [8, с. 34]. Серед населення Великої Британії крім власне британців (51 010 тис.) та представників інших народів білої раси (1 946 тис.) нараховується 6 374 тис. представників «небілої» раси. Серед останніх – китайців – 199 тис., чорношкірих – 3 866 тис., азіатів – 2 309 тис. [8, с. 33]. Про тенденцію до можливого подальшого росту частки громадян небританського походження свідчать також дані про надання дозволу на постійне проживання у Великій Британії іноземцям. Протягом 1997–2000 рр. такий дозвіл отримали: європейці – 7740(1997р.)→15110(2000р.), латино-американці – 7790 → 11520, жителі Африки – 13200 → 44460, представники народів Азії – 25610 → 47540, що становить загалом 58720 (1997 р.) → 125090 (2000 р.) [6, с. 38].

Додатково в період з 1992 по 2000 рр. британським урядом було надано притулок 24605 (1992 р.) та 80315 (2000 р.) іноземцям [8, с. 39]. Наведені статистичні дані свідчать про тенденцію

щодо зростання частки населення країни небританського походження. Якщо до останнього часу проблеми етнічних меншин стосувалися більшою мірою таких держав, як США, Канада, Австралія, то на початку XXI століття етнічна різноманітність британського суспільства стає вже визнаним фактом та однією із причин проявів ксенофобії та етнічних упереджень.

Якщо ксенофобії у Великій Британії відносно представників етнічних меншин настільки поширене, що починаючи з 1993 року з'являється ціла низка досліджень з ксенофобії "Xenophobe's Guide" (unreasonable fear and dislike of strange or foreign people, customs, etc.), які містять інформацію про переконання, вірування або вразливі місця інших народів та спрямовані на усунення ксенофобії по відношенню до цих народів [11, с. 62–64].

Сам термін *політична коректність* уперше застосувала Карен де Кроу – Президент Національної Організації Жінок у 1975 році. Розвиток руху фемінізму, спрямований проти нерівності статей, привів до неприйняття в сучасному суспільстві вживання слів, які мають відверто виражену гендерну спрямованість (наприклад, chairman, fireman, mankind) та принижують соціальний статус жінки як активного та рівноправного члена суспільства. Однак принцип політичної коректності не лише реалізується у сфері міжгендерних стосунків, але впливає та регулює інші важливі сторони буття соціуму [8, с. 85–87].

Необхідною умовою політичної коректності в мові є уникнення вживання лексичних одиниць, які можуть дискримінувати людину відносно віку, статі, фізичного стану, расової та культурної приналежності. Значення останніх двох факторів – расова та культурна ідентичність – по-різному оцінюється з точки зору їх важливості та пріоритетності у сучасному суспільстві. З одного боку, спостерігається тенденція до подальшої міжнародної інтеграції, а з іншого – до збереження полікультурності, оригінальних національних особливостей кожної етнічної спільноти. Наприклад, обговорюючи прагнення іноземних студентів, які приїжджають до Великої Британії вивчати англійську мову, зазначається, що студенти не бажають позбутися власної національної ідентичності. Вивчаючи англійську мову та проживаючи у чужій країні, вони не намагаються перетворитися на англійців або британців, а скоріше прагнуть набути нового досвіду, познайомитися та засвоїти надбання іншої культури й у такий спосіб долучитися до людської цивілізації: *His politically correct speech stated that university students should study literature written by blacks and women as well as Shakespeare and Homer* [12, p. 187].

Гармонійне співіснування та розвиток різних етнічних груп у складі єдиної країни залежить і від

національної терпимості, толерантності, взаємного позитивного сприйняття представників власної та інших етнічних спільнот. Психологічні дослідження доводять, що толерантне ставлення до представників інших етнічних спільнот можливо сформувати за допомогою позитивної поведінки по відношенню до цих етносів, тобто діючи за принципом «якщо бажаєш краще ставитися до когось, поведься таким чином, начебто ти вже позитивно сприймаєш його» [14, с. 141]. Задаючись питанням, чи впливає позитивна міжрасова взаємодія на подолання расових упереджень, психолог А. Міалл доходить висновку, що на упередження стосовно чужих етнічних груп можливо впливати, відповідним чином формуючи та коректуючи соціальну поведінку етнічної більшості [11, с. 14–16].

Дотримання принципу політичної коректності в поліетнічному суспільстві сприяє подоланню та уникненню етнічної дискримінації. На мовному рівні це реалізується за допомогою вживання «політично коректної» лексики (етнонімів – нейтральних офіційних назв етносів) та евфемізмів [9, с. 165], які дозволяють позбутися негативних оцінних перспектив висловлювання. Евфемізми створюють когнітивний ефект концептуального затемнення (blurring) або дефокусації (defocusing) небажаних референтів, і тим самим утримують адресата від повної інтерпретації висловлювання [10, с. 67–68]. Наприклад, з огляду на небажане підкреслення походження та відмежування від решти суспільства для номінації нащадків африканців або жителів країн Африки у сучасній англійській мові надається перевага лексичним одиницям Black та African-American, які виступають евфемістичними позначеннями порівняно з Negro: 'Negro' is now considered offensive by many people and words such as 'Black' and 'African-American' are used instead [7, p. 948].

Висновки і пропозиції. У ході нашого дослідження було відзначено, що соціальна нерівність, історично залежне положення, економічно нестабільне становище, відмінність (а іноді й неприйняття, нерозуміння) культури та традицій етнічних меншин приводить до расово-етнічної дискримінації останніх з боку представників етнічної більшості. Мова як певний спосіб сприймання й організації, концептуалізації світу відображає та фіксує зазначені явища суспільного життя. Існування та вживання у сучасній англійській мові низки лексичних одиниць, які є образливими, пейоративними позначеннями, прізвиськами інших народів є проявом ксенофобії, упередженого, зверхнього ставлення до іноземців як у британському, так і в будь-якому іншому суспільстві. Нетерпиме ставлення до чужих етносів, застосування етнонімів-прізвиськ веде до етносоціальних конфліктів. Керуючись принципом політичної коректності та

толерантності по відношенню до інших народів, суспільство відмовляється від вживання образливих, інвективних позначень інших етносів, що також фіксується мовною традицією та словниками шляхом відмежування подібних одиниць від загальноновживаної розмовної лексики.

Дослідження у галузі сприйняття одного етносу очима іншого з точки зору мовленнєвого вираження у сучасній лінгвістиці є актуальним напрямом, оскільки політична сфера, як важлива частина національної культури, репрезентується в мовній картині світу й концептуалізується особливим способом у національній свідомості людини – представника іншої етнокультури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание : монография. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
2. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики : монография. Москва : Прогресс, 1992. 224 с.
3. Кобозева И.М. Немец, француз и русский: выявление стереотипов национальных характеров через анализ коннотаций этнонимов. *Вестник Моск. ун-та. Серия 9. Филология*. 1995. № 3. С. 102–116.
4. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность?: монография. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.
5. Сахно С. Л. «Свое – Чужое» в концептуальных структурах. *Логический анализ языка. Культурные концепты*. Москва : Наука, 1991. С. 95–101.
6. Annual Abstract of Statistics. London : The Stationary Office, 2002. 38 p.
7. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 1774 p.
8. Crystal D. An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages. London : Penguin Books, 1992. 404 p.
9. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. New York : Anchor Books, 1967. 284 p.
10. Kramsch C. Cultural Stereotypes. *Language and Culture*. Oxford : Oxford University Press, 1998. P. 67–69.
11. Miall, A. The Xenophobe's Guide to The English. London : Ravette Publishing, 1993. 64 p.
12. Stoppard T. The Coast of Utopia. A Trilogy: Voyage, Shipwreck, Salvage. – New York: Grove Press, 2007. 347 p.
13. Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York, Oxford : Oxford University Press, 1997. 328 p.
14. Wierzbicka A. Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human interaction. Berlin / NY: Walter de Gruyter, 2003. 502 p.

REFERENCES

1. Wezhbyczkaya, A. (1996). *Language. Culture. Cognition* [Yazyk. Kultura. Poznaniye]. Moskva: Russkye slovary.
2. Gyjom, G. (1992). *Principles of theoretical linguistics* [Pryncipy teoreticheskoy lingvistiky]. Moskva: Progress.
3. Kobozeva, Y.M. (1995). The German, the French and the Russian: the identification of national stereotyped characters through the analysis of etnonyms connotations [Nemecz, francuz y russkyj: vyyavlenye stereotipov nacyonalnyux kharakterov cherez analiz konnotacyj etnonymov]. *Vestnyk Mosk. un-ta, Fylologyya*, 9(3), 102–116.
4. Krasnyx, V.V. (2003). “Own” among the “Aliens” [“Svoj” sredy` “chuzhykh” myf yly realnost?]: Moskva: YTDGK “Gnozys”.
5. Saxno, S. L. (1991) “Own” – “Aliens” in the conceptual structures [“Svoe – Chuzhoe” v konceptualnykh strukturakh. *Logycheskyj analiz yazyka. Kulturnyye koncepty*. 95–101.
6. Annual Abstract of Statistics. (2002). *Society*. London: The Stationary Office.
7. Cambridge International Dictionary of English. (1995). Cambridge: Cambridge University Press.
8. Crystal, D. (1992). *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages*. London: Penguin Books.
9. Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Anchor Books.
10. Kramsch, C. (1998). Cultural Stereotypes. *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press. 67–69.
11. Miall, A. (1993). *The Xenophobe's Guide to The English*. London: Ravette Publishing.
12. Stoppard, T. (2007). *The Coast of Utopia. A Trilogy: Voyage, Shipwreck, Salvage*. New York: Grove Press.
13. Wierzbicka, A. (1997). *Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. New York, Oxford: Oxford University Press.
14. Wierzbicka, A (2003). *Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human interaction*. Berlin / NY: Walter de Gruyter.